

“Yaşıl Dünya Naminə Həmrəylik İli” mövzusunda keçiriləcək dərslərə dair müəllimlərə metodik dəstək.

Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı ilə Azərbaycanda 2024-cü il “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilib. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil nazırı Emin Əmrullayevin “Ümumi təhsil müəssisələrində 2024-2025-ci tədris ilinin təşkili” barədə əmrə əsasən, məktəblərin II-XI siniflərində ilk dərs “Yaşıl dünya naminə həmrəylik” mövzusunda həsr olunacaq. Bu istiqamətdə müəllimlərə metodik dəstək göstərilməsi məqsədi ilə bəzi məqamları diqqətinizə çatdırmaq istəyirik.

“Yaşıl Dünya Naminə Həmrəylik İli” nədir? Ölkədə silsilə tədbirlərin keçirilməsinin məqsədi nədir?

2023-cü il 25 dekabr tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ölkəmizdə 2024-cü ilin “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilməsi haqqında Sərəncam imzalayıb.

Sərəncamda Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq ictimaiyyətin etibarlı və məsuliyyətli üzvü kimi iqlim dəyişmələrinin fəsadlarına qarşı mübarizəyə öz töhfəsini verdiyi qeyd olunur.

Bildirilir ki, Azərbaycanın 2030-cu ilə qədər sosial-iqtisadi inkişafa dair beş milli prioritetindən biri “Təmiz ətraf mühit və yaşıl artım ölkəsi” kimi müəyyən edilmişdir. Həmin prioritetə uyğun olaraq, ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadənin təmin edilməsi istiqamətində işlər aparılır.

Azərbaycan baza ili (1990) ilə müqayisədə 2030-cu ilə qədər istilik effekti yaradan qazların emissiyalarının 35 faiz, 2050-ci ilə qədər isə 40 faiz azaldılmasını hədəf kimi götürmüşdür.

İşğaldan azad edilmiş Qarabağ və Şərqi Zəngəzur, eləcə də Naxçıvan Muxtar Respublikası yaşıl enerji zonası elan olunmuşdur. Azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən genişmiqyaslı bərpa və yenidənqurma prosesində ətraf mühitin qorunması prioritetdir. Həmin ərazilərdə “ağıllı şəhər”, “ağıllı kənd” kimi innovativ yanaşmalar tətbiq edilir, ekosistem bərpa olunur.

Yaşıl enerji növlərinin yaradılması və yaşıl enerjinin dünya bazarlarına nəqli Azərbaycanın enerji siyasətinin prioritetidir. Azərbaycan elektrik enerjisi istehsalının qoyuluş gücündə bərpa olunan enerji mənbələrinin payının 2030-cu ilə qədər 30 faizə çatdırılmasını hədəfləyir.

“BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası – COP29 kimi mötəbər bir tədbirin Azərbaycanda keçirilməsi ilə əlaqədar yekdil qərarın verilməsi beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən Azərbaycana böyük hörmət və etimadın, eləcə də ölkəmizin milli, regional və qlobal səviyyədə

ətraf mühitin qorunması, iqlim dəyişmələrinin qarşısının alınması işinə töhfəsinin təqdir olunmasının bariz nümunəsidir” - deyə sənəddə vurğulanır.

Bu il ölkədə ekoloji problemlərə diqqəti artırmaq, təbiətin qorunmasını təşviq etmək və yaşıl iqtisadiyyatın inkişafını dəstəkləmək məqsədi ilə müxtəlif tədbirlər həyata keçirir.

Bu təşəbbüs həmçinin davamlı inkişaf və ətraf mühitin qorunması istiqamətində ölkədaxili və beynəlxalq səviyyədə həmrəyliyin gücləndirilməsini nəzərdə tutur. Bu çərçivədə təmiz enerji mənbələrinin istifadəsi, meşələrin qorunması, su resurslarının idarə edilməsi və digər ekoloji problemlərin həlli üçün layihələr həyata keçirilir.

Azərbaycanın bu addımı qlobal ekoloji problemlərə qarşı mübarizədə beynəlxalq birliyə dəstək olmaq və regionda davamlı inkişafın təmin edilməsinə töhfə vermək məqsədinə xidmət edir.

“Yaşıl Dünya Naminə Həmrəylik İli” çərçivəsində müəllimlərə dəstək göstərmək üçün bir neçə vacib addım atıla bilər. Bu dəstək onların şagirdlərə ekoloji maarifləndirməni effektiv şəkildə çatdırmalarına və mövzunu dərslərdə daha maraqlı və əhatəli təqdim etmələrinə kömək edəcək.

Bu məqsədlə Elm və Təhsil nazirinin müvafiq sərəncamına əsasən 2024-2025-ci tədris ilinin ilk dərs günü bu mövzuya hərs ediləcək.

Bu dərslərdə hansı məqamların nəzərə alınması tövsiyə olunur?

Aşağıdakı təkliflər müəllimlərə bu istiqamətdə dəstək verə bilər:

1. Dərs planları və tədris materiallarının hazırlanması

- Müəllimlər üçün ekologiya haqqında mövzular üzrə xüsusi təlim proqramları və metodik vəsaitlər tərtib edilməlidir. Bu materiallar ekologiya haqqında mövzuların müxtəlif sinif səviyyələrində daha yaxşı tədrisini təmin edəcək. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi tərəfindən “Yaşıl dünya naminə həmrəylik dərsləri” adlı metodik vəsait dərc edilmişdir. Müəllimlər bu vəsaitin köməyi ilə ekoloji problemlər, onların həlli yolları və davamlı inkişaf mövzuları dərinlən öyrədilməli və dərslərə necə inteqrasiya olunacağı izah edə bilərlər.

Metodik vəsaitdə İbtidai təhsil səviyyəsi (I – IV siniflər) üçün məşğələ planı, Ümumi orta təhsil səviyyəsi (V – IX siniflər) üçün məşğələ planı, Tam orta təhsil səviyyəsi (X – XI siniflər) üçün məşğələ planı, Dəyişiklik üçün layihə: bir ideya – bir həftəlik plan, Qlobal məqsədlər, İqlim dəyişikliyi ilə mübarizə kimi mühüm başlıqlar öz əksini tapmışdır ki, hər biri ilə yaxın tanış ola və dərslərində tətbiq edə bilərlər.

2.Əlavə resurslardan istifadə edərək ekologiya haqqında mövzuda məlumatların verilməsi

- Rəqəmsal və interaktiv dərsliklər, video materiallar, vəsaitlər və ekoloji resurslardan istifadə etmək tədris prosesini daha cəlbedici edə bilər.

3. Fənlərarası və fənnüstü integrasiyanı təşviq etmək

- biologiya, coğrafiya, hətta riyaziyyat dərslərində ekoloji problemlərin müzakirəsi təşviq olunmalı, şagirdlərə ekoloji resurslardan səmərəli istifadənin imkanları açıqlanmalıdır.

- Bu fənlərarası yanaşma şagirdlərə ekologiya haqqında mövzuları daha geniş perspektivdə başa düşməyə kömək edəcək.

Növbəti dərslərdə müəllimlər nə edə bilərlər?

Müsabiqə və layihələr təşkil etməklə

- Müəllimlər öz təşəbbüsləri və ekoloji layihələri ilə çıxış edə bilərlər. Bu layihələrin dəstəklənməsi üçün kiçik qrant proqramları təşkil edilə bilər.

- Şagirdlərin praktik işlərə qoşulması, məsələn, ağac əkilməsi, tullantıların ayrılması və təbiət yürüşlərinə qatılması, ekoloji dəyərlərin formalaşdırılmasına kömək edəcək.

- Müəllimlərə şagirdləri ekoloji layihələrə və fəaliyyətlərə cəlb etmələri üçün dəstək göstərilməlidir. Təbiəti qoruma ilə bağlı məktəbdaxili tədbirlər və ya yerli icmalarda ekoloji layihələrin təşkili bu istiqamətdə uğurlu olar.

- Eyni zamanda, məktəblər daxilində ekoloji problemlərin həllinə dair layihə və müsabiqələrin keçirilməsi müəllimlərə və şagirdlərə istiqamət verə bilər.

Gəlin bir nümunəyə nəzər yetirək:

Nümunəvi məşğələ planı:

Dərsin Məqsədi:

- Şagirdlərə ətraf mühitin qorunmasının vacibliyini anlatmaq
- Şagirdlərə təbiəti necə qoruya biləcəkləri barədə bilik vermək
- Şagirdlər arasında yaşıl həmrəylik anlayışını formalaşdırmaq

Dərsin Mövzusu: Yaşıl Dünya Naminə Həmrəylik

Dərsin gedişi:

1. Dərsin başlanğıcı (5 dəqiqə)

- Müəllimin sözü: "Uşaqlar, siz təbiəti sevirsinizmi? Təbiət bizə hansı gözəllikləri bəxş edir?" kimi suallarla dərsi interaktiv şəkildə başlamaq olar.

- Dərsin mövzusu ilə tanışlıq: Müəllim şagirdlərə 2024-cü ilin Azərbaycanda "Yaşıl Dünya Naminə Həmrəylik İli" elan edildiyini izah edir və bu il ərzində hamımızın birlikdə təbiətə necə kömək edə biləcəyimizi müzakirə edəcəyimizi bildirir.

2. Dərsin izahı (10 dəqiqə)

- Təbiət və onu qorumaq nədir?

- Müəllim sadə dillə izah edir ki, təbiət bizim evimizdir və bizə hava, su, meyvələr, tərəvəzlər və heyvanlar kimi gözəlliklər bəxş edir. Təbiəti qorumaq isə onun bizə verdiyi nemətləri dəyərləndirmək və ziyan verməməkdir.

- Ekoloji problemlər:

- "Uşaqlar, bəzən insanlar təbiətə ziyan verə bilər. Məsələn, zibil atmaq, ağacları kəsmək və suyu boş yerə israf etmək." Bu kimi nümunələr sadə şəkildə izah edilə bilər.

- Yaşıl həmrəylik nədir?

- Yaşıl həmrəylik təbiəti qorumaq üçün hamımızın birlikdə çalışması deməkdir. Müəllim şagirdlərə izah edir ki, hər kəs təbiətə kömək edə bilər – hətta kiçik addımlar da böyük dəyişikliklər yarada bilər.

3. İnteraktiv fəaliyyətlər (15 dəqiqə)

- Nümunə fəaliyyət: "Mən necə kömək edə bilərəm?"

- Müəllim lövhədə və ya rəqəmsal bir ekranda müxtəlif ekoloji problemləri göstərir (məsələn, zibil tullantıları, kəsilmiş ağaclar və ya çirklənmiş su). Daha sonra şagirdlərdən bu problemlərin həllində nə edə biləcəklərini soruşur.

- "Mən təbiətə kömək etmək üçün küçyə zibil atmıram!", "Mən suyu israf etmirəm!" kimi cavablar gözlənilir və bu cavablar müzakirə edilə bilər.

- **Ekoloji şüarlar:**

- Hər şagird sinifdə ayağa qalxaraq qısa bir şüar söyləyə bilər. Məsələn: "Mən təbiətə kömək edəcəyəm və zibil atmadan yaşayacağam." Bu şagirdlərdə ekoloji şüurun formalaşmasına kömək edəcək.

- **Rəsm çəkmə fəaliyyəti:**

- Hər bir şagirdə ağ kağız və rəngli qələmlər paylanır. Şagirdlərə "Yaşıl dünya nədir?" sualı ilə yaşıl və təmiz dünyanı təsvir etmə tapşırığı verilir. Onlar ağaclar, təmiz çaylar, heyvanlar və ya parklar çəkə bilərlər.

- Sonra hər şagird öz rəsmini sinifdə göstərərək, niyə belə çəkdiyini izah edə bilər.

4. Yekun və nəticə (5 dəqiqə)

- Müəllimin yekunu: "Uşaqlar, bu gün biz öyrəndik ki, təbiətə kömək etmək üçün hamımızın birlikdə işləməyimiz vacibdir. Biz nə qədər təbiətə qayğı göstərsək, təbiət də bizə daha çox gözəllik bəxş edəcək."

- Ev tapşırığı: Şagirdlərdən valideynləri ilə birlikdə təbiəti qorumaq üçün evdə nə edə biləcəkləri barədə düşünmələri istənilir. Məsələn, enerji qənaəti, plastik istifadəsinin azaldılması və s.

Lazım olan materiallar:

- Ağ kağız və rəngli qələmlər

- Rəqəmsal lövhə və ya ekoloji şəkillər (zibil tullantıları, çirklənmiş su və s.)

Bu nümunə dərs ibtidai sinif şagirdlərinin diqqətini cəlbəcək və onlara ekoloji maarifləndirmə ilə bağlı əsas anlayışları əyləncəli və maraqlı şəkildə çatdıracaq.

İBTİDAİ TƏHSİL SƏVİYYƏSİ (I – IV SİNİFLƏR) ÜÇÜN NÜMUNƏVİ MƏŞĞƏLƏ PLANI HAVA VƏ İQLİM

Metodik vəsitdəki nümunə:

Məşğələnin sonunda şagirdlər:

- Hava durumunu şərh etməyi bacarırlar;
- Hava və iqlim arasındakı fərqi izah edirlər;
- İqlim Dəyişikliyi Konfransının mahiyyətini şərh edirlər;
- Məktəbdə və evdə davranış tərzini dəyişdirməyə istiqamətlənmiş şəxsi plan hazırlayırlar.

Üsul və fəaliyyət formaları:

- Cütlərlə iş;
- Müzakirə.

Resurslar:

- Yaşadığınız bölgənin bir həftəlik hava proqnozu verilmiş məlumat vərəqləri
- COP29-un loqosu əks edilmiş vərəq və ya slayd.

Məşğələni “Bu gün hava necədir?” sualı ilə başlayın. Şagirdlərin cavablarını dinləyərkən dəqiqləşdirici suallar verməyi unutmayın. Bu daha ümumi cavablardan uzaqlaşmağa və ətraflı təsvir verməyə kömək edəcək. Məsələn, şagirdlər

“İstidir.” cavabını verirsə, “Bəs günəş görünürmü?”, “Külək əsirmi?”, “Yağış yağırımı?”, “Göy qurşağı görünürmü?” “İstilik, sizcə, neçə dərəcədir?” kimi suallarla şagirdləri daha detallı şərh verməyə həvəsləndirin. Sonda belə bir ümumiləşmə yarana bilər: “Bu gün hava istidir, təxminən 33-34°C. Amma göy üzünü buludlar örtüb, Günəş görünmür, külək yoxdur, hava tutqundur. Yağış yağa bilər.”

İndi şagirdlərə “Hava nədir?” sualını vermək vaxtıdır. Şagirdlərin verdiyi cavabları dinləyin və qısa şəkildə lövhədə qeyd edin. Sonra şagird cütlərinə Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinin son həftə üçün hava proqnozu yazılmış vərəqləri paylayın. Hava proqnozunda istifadə edilən simvolların mənasını şagirdlərə izah edin. Aşağıdakı suallara cavab tapmağı tapşırın:

- Yeddi gün ərzində temperatur fərqi neçə dərəcə olub?
- Küləyin istiqaməti neçə dəfə və necə dəyişib?
- Həftə ərzində neçə dəfə yağış yağıb?

5 dəqiqədən sonra cütlərin cavablarını dinləyin. Bu sualları bütün sinfə verin:

- Hansı bölgədə hava daha istidir? Sizcə, niyə?
- Harada hava daha küləklidir? Niyə?
- Həftə ərzində daha çox yağıntı hansı bölgədə olub?

Sonra şagirdlərə aşağıdakı məlumatı verin:

Hava müəyyən bir yerdə atmosferin qısamüddətli vəziyyətidir. Buna küləklər və su buxarı arasındakı qarşılıqlı təsir səbəb olur. Hava şəraiti tez-tez – günlər, saatlar, hətta dəqiqələr ərzində dəyişir. Hərdən havanı proqnozlaşdırmaq (əvvəlcədən müəyyən etmək) çətin olur. Bütün dünyada hər kəs isti və ya soyuq, nəm və ya quru, küləkli və ya sakit olsun, havanın təsirini hiss edir. Sonra yuxarıda qalın şriftlə

verilmiş tərfi lövhəyə yazın və dərsin əvvəlində şagirdlərin “Hava nədir?” sualına verdiyi cavablarla müqaiyə edin. Növbəti mərhələdə “Bəs iqlim nədir?” sualına şagirdlərin cavablarını toplayın, sonra isə tərfi lövhədə yazın:

İqlim uzun müddət ərzində müəyyən bir yerdə hava şəraitinin orta mənzərəsidir. İqlimi yağıntının miqdarı, Günəş işığı saatlarının miqdarı, temperatur müəyyən edir. Mülayim iqlimlərdə ilin dörd fəsli vardır. Qütblərdə isə ilin çox hissəsi xüsusilə soyuq olur, çünki Günəş işığı qütblərə bucaq altında, yəni az düşür və bu səbəbdən Yerin səthini az qızdırır. İqlimin formalaşmasına bu amillər təsir edir:

- Ekvatordan məsafə;
- Küləyin istiqaməti;
- Dəniz səviyyəsindən yüksəklik;
- Dənizdən məsafə.

Meteoroloqlar 30 illik bir müddəti iqlim təyini üçün istifadə edirlər. İqlim bir neçə onilliklər ərzində yavaş-yavaş dəyişir. Əvvəllər bu təbii olaraq baş verirdi, lakin son vaxtlarda insanların təsiri bu prosesi xeyli sürətləndirib. İqlim dəyişikliyi insanların həm bu günü, həm də sabahı üçün ciddi problemlər yaradır: Yer səthinin orta temperaturu artır, içməli su azalır, buzlaqlar əriyir, meşələr yanır, canlıların yaşadıkları yerlər dəyişir və bu heyvanların məhv olmasına gətirib çıxarır.

Alimlər bu təhlükə barədə xeyli vaxtdır ki, məlumat vermiş və planetimizi iqlim dəyişikliyinə qorumaq üçün birgə işləməyin lazım olduğunu dövlət rəhbərlərinə bildirmişlər. Dünya ölkələrini birləşdirən beynəlxalq təşkilat – Birləşmiş Millətlər Təşkilatı – BMT – dövlət başçılarını hər il bir ölkədə toplayır və bu görüşdə insanlar iqlim dəyişikliyinə, hava və suyun çirklənməsinə, bitki və heyvanlara təsirimizin qarşısının alınması məsələlərini müzakirə edirlər. Bu, hamımız birlikdə həyatımızdakı zibilləri necə təmizləyəcəyimizə qərar verəndə olduğu kimidir. Beləliklə, COP (Conference of the Parties) ölkələrin bir araya gəldiyi görüşdür. COP-da ölkələr çirklənməni azaltmaq və təbiəti qorumaq üçün hamının nə edəcəyi barədə razılığa gəlir. Bu, evimizi təmiz saxlamaq üçün hamımızın oyuncaqları bir yerə toplamağımıza bənzəyir. Bu il COP Bakıda keçiriləcək. Onun loqosu, yəni rəsmi nişanı şəkildə gördüyünüz kimidir. Bu şəkil sizə nəyi xatırladır? Sizcə, loqonun elementləri nəyə işarə edir?

Dərsin son mərhələsində iqlim dəyişikliyinə mənfi təsirlərini azaltmaq üçün hər bir şagirdin evdə və məktəbdə nə edə biləcəyini müzakirə edin. Şagirdlərə ümumi olaraq bildirin ki, insan fəaliyyətinin çox hissəsi atmosfərə əlavə karbon qazı buraxır ki, bu da iqlim dəyişikliyinə sürətləndirir. Bəs biz nə edə bilərik?

- Suyu qənaət etmək;
- Elektrik enerjisinə qənaət etmək;
- Əsasən piyada, ictimai nəqliyyatla (avtobus, metro) və ya velosipedlə hərəkət etmək;
- Şəxsi və ictimai istifadədə olan əşyalardan səliqəli və qənaətlə istifadə etmək;
- Alış-veriş zamanı zəruri məhsulları almaq, düşünülməmiş addımlar atmamaq;

- Boşqabımıza yeyə biləcəyimiz qədər xörək qoymaq, qida tullantılarını azaltmaq;

- Plastik qablardan istifadəni minimuma endirmək.

Sonda hər bir şagird özü üçün davranış planı hazırlayır. Arzu edənlər üzərinə götürdüyü öhdəlikləri bütün siniflə bölüşür və müzakirə edir.

Əziz müəllimlər, hər birinizi yeni tədris ili münasibəti ilə təbrik edir, uğurlar arzu edirik!

İstinadlar:

1. <https://president.az/az/articles/view/62737>
2. <https://kualalumpur.mfa.gov.az/en/news/3267/2024-cu-il-azerbaycanda-yasil-dunya-namine-hemreylik-ili-elan-edilib>
3. <https://www.trims.edu.az/noduploads/book/yasil-dunya-namina-hamraylik-darslari-1725868257-752.pdf>
4. <https://sosial.gov.az/media/iller/2024-yasil-dunya-namine-hemreylik-ili/2024-cu-ilin-yasil-dunya-namine-hemreylik-ili-elan-edilmesi-haqqinda-azerbaycan-respublikasi-prezidentinin-serencami>

Səbinə Balayeva-ARTİ, MDM, Metodik xidmətin əlaqələndirilməsi şöbəsinin əməkdaşı